

tudnánk legfőlebb is rajta. — Meglehet, ha azt a képet nem ismerném; melyet Munkácsy rajzolt ehhez a költeményhez, jobban meg volnék ezzel is elégedve, de így okvetlenül amannak kell adnom az elsőséget, noha Munkácsy nem követte is szószerint a költőt, de művében a teremtő szellemet az első pillanatra felismerjük. Az ő képén egy mezítlábás, pöre gatyás legény áll a tűzhely mellett, rá akar gyújtani, de a mint a leányra néz, a pipán *túl* teszi a tüzet; a hajadon a konyha közepén guggolva egy fazekat mosott el, a közben hogy a legényre kacsint, a mosogató tálba akarná önteni a fazékvizet, de nincs ott sem a szeme sem az esze, az egészet a tál *mellé* önti. — Sajnálni lehet, hogy ez a kép elkerülte az illetők figyelmét, mindenesetre e kiadásnak, ha az illusztrációk közlé felveszik, csak díszére vált volna. — Az itt említettekén kívül talán az egy «Alku» című dalhoz (Juhász legény, szegény juhász legény, stb.) mellékelt képhez férne még egy pár szó, — itt főleg a leány alakját és ügyetlen állását illetőleg — a többiek eléggé, sőt a tájképek valamennyien kitűnően sikerültek s úgy az illető művészeknek, valamint az Athenaeum társulatnak is az egész munka díszes kiállításáért elismerést szereznek.

Talán ha maga a könyv kezemnél volna, többet is szólanék még róla, de így egy futólagos áttekintés után, csupán emlékezetből nem akarok még több penna hegyre való dolgot keresni, a nélkül is eleget időztem a szerkesztés körül történt mulasztások és hiányok kimutatásánál. Petőfi költeményeinek még ez a kiadása sem teljes ugyan, de reményünk van, hogy az lesz nem sokára. Bár egyéb műveinek csak ennyire teljes kiadását is megérnök mielőbb!

Mindezeknek utána pedig a mi a magam állapotát illeti, arra nézve csak azt mondhatom a költővel: «Ujjonnan visszatért a régi baj», s így annak az időnek nagy részét, vagy talán majd egészen, melyet pihenésre, nyugalomra használtam volna, megint betegeskedéssel töltöm el. Bolond az ember, ha bármely dologban is igen lelkiismeretes. Az a köszönet érte. De nincs okom egyáltalán panaszra. Gyámoltalan ember vagyok de nagyon. Meglehet, máshol akkora darab kenyeret sem adtak volna a kezembe, mint a mekkorát itt kapok. — Egyedül Gyulai úr az, a kinek ezt elmondhatom; elmondom, mivel azon idő óta, a mikor megismertem, érdememen felül jó szívű és nyájas volt irántam. Az ég áldja meg érte!

Tiszteletemet kedves ipának és a kisasszonynak legyen szíves átadni. A gyermekeket csókoltatom. Maradtam

igaz tisztelője
Török Károly.

Közli: KOZOCSA SÁNDOR.

EGRESSY GÁBOR SZOBRA.

A *Bánk bán* színrehozójának, Egressy Gábornak († 1866. júl. 30.) halála után tisztelői mozgalmat indítottak, hogy a Nemzeti Színháznál mellszoborral örökítsék meg a nagy drámai színész emlékét. A kegyeletes mozgalom egyik lelke, Várady Gábor országgyűlési képviselő, 48-as honvédezeres Haynald Lajos kalocsai érsekkel is érintkezésbe lépett ebben az ügyben. Haynald

érsek a maga részéről nemcsak 50 forint adománnyal járult hozzá a szobor költségeihez, hanem még a püspökkari gyűlésen is pártolólólag szóba hozta a tervet.

A kalocsai főszékesegyházi könyvtárban megvan Várady Gábornak Haynald érsekhez intézett levele. A levél így szól:

Kegyelmes Uram!

Szóbéli előterjesztésem nyomán van szerencsém az Egressy Gábor szobrára vonatkozó ívet Excellentiádnak mély tisztelettel megküldeni.

A régi ívet csak tájékozással melléklek ide, hogy meg-győződhessek Excellentiád, miszerint a kezdet nagyon jó volt, azonban a folytatás elrontotta azt.

Az új ívet azon alázatos kéréssel terjesztem Excellentiád elébe, hogy azt nagy becsű aláírásával megnyitni méltóztassék.

Nem merem Excellentiádat arra is kérni, hogy a megnyitandó ívet mélyen tisztelt kartársaival vagy más buzgó ügybarátokkal is közölni kegyeskedjék; de ha Nagyméltóságod ezen fáradságot is elvállalni méltóztatnék, meg vagyok róla győződve, hogy a kitűzött czél csakhamar eléretnek, 's úgy a szegény művész megkapná a kiérdemlett jutalmat, mint a szép szobor átadathatnék rendeltetése helyére.

Az ivre nézve megjegyzem, hogy midőn az utóbb kiállított, akkor még csak 390 forint adatott át Izsónak;¹ azonban mert az aláírások lassan gyűltek, gyakran előlegezgettem neki, s így összesen már 500 fotot meghaladólag kapott. A régi íven van 378 forint, Kendeffy Árpád² és Érkövy Adolf³ barátim is gyűjtöttek valamit a nálok lévő íveken, a mi nem tesz 100 fotot. Így az összes gyűjtelék, amint ezt Excellentiádnak szóval is érinteni szerencsém volt, megközelíti az 500 fotot.

Midőn ezen ügyet Excellentiád ösmert nagy kegyességébe és áldozatkészségébe, magamat pedig sokszor tapasztalt nagybecsű vonzalmába és pártfogásába ajánlanám, változatlan mély tisztelettel vagyok.

Pesten 1871 Február 27.

Excellentiádnak

alázatos szolgálja
Várady Gábor.

Megtudjuk a levélből, hogy kik buzgólkodtak legjobban a terv megvalósítása érdekében. Várady maga még anyagi áldozatoktól sem riadt vissza.

Várady levelének üresen maradt utolsó lapjára a jobboldali hasábon rávezették az érseki iroda iktatását:

pr. 10^a Martii, 1871. *Izsó*⁴

Egressy Gábor szobrára gyűjtés 50 ft.⁵

¹ Izsó Miklós készítette el Egressy szobrát.

² Malomvizi Kendeffy Árpád országgyűlési képviselő.

³ Érkövy Adolf ny. jószágkormányzó és min. tanácsos, a M. Tud. Akadémia lev. tagja.

⁴ Eddig Haynald sajátkezű írása.

⁵ Majorosy János oldalkanonok írása.

A baloldali hasábra rávezették a Váradynak küldött válaszlevél fogalmazványát. A fogalmazványon Haynaldnak sajátkezü törlései és javításai láthatók. Az ekként módosított fogalmazvány szövege:

N. Ur.

Mit a naponként ezer alakok- és irányokban előnkbe álló általános és honi egyházi magán és országos szükségek kielégítésére szánt adakozások mellett a Nagyságod által oly melegen pártolt ügyben tehettem, megtevén vagyon szerencsém magam részéről ötven forintot ide zární és a mai reggeli püspöki gyülekezetben tett előterjesztésem folytán fóm. Herczeg Primás Úr¹ részéről nyert szintén 50 frtot hozzá csatolni, egyébként kitünő tisztelettel maradván

Pesten, 1871. 23/3.

Ngodnak a. sz.
exped. eidem May.

Haynald érsek mindenkor résztvett az országos mozgalmakban. Lelkesen felkarolt minden tudományos és művészi törekvést. Készséggel állt az Egressy emlékének megörökítését célzó mozgalom szolgálatába is. Példáját követte Simor János hercegprimás is.

TIMÁR KÁLMÁN.

GRÓF TELEKI JÓZSEF LEGELSŐ KÉZIRATAI A SÁROSPATAKI KÖNYVTÁRBAN.

Az Akadémia első elnökének több kéziratát őrzi a pataki könyvtár, melyek a Teleki-könyvtárral együtt kerültek Sárospatakra, s amelyekről nem tud a tudós világ. Ezek a következők:

Ifjúkori munkáiból studiumai sajátkezüleg írva, a kézírattár 372—4, 383—6, 453. s talán a 868. sz. alatt.

372. sz. *Elementa iuris Montanistici ex praelectionibus Michael Hirsch concinnata per Josephum Teleki Pertini, Anno 1808.*

373. sz. *Jus criminale* (Hirsch után?)

374. sz. *Succinta Historiae Philosophiae Delineatio.*

383. sz. *Jus Romanum.*

384. sz. *Historia Universalis Mediævi. Anno 1805. (1—308 l.)*

385. sz. *Institutiones Politicæ. (Sax Mihály után) 1807.*

386. sz. 1. Ó és Új-testamentumi Historia. 2. Földrajz.

453. sz. *Institutiones Universi Juris Naturalis in usum privatum C. Josephi Teleki conscriptæ. Pestini. 1806—7.*

Ezekon kívül van még egy kézírata, a 258. sz. útleírás: Minden-napi jegyzések egy Magyar-Országnak némely felső Vármegyéiben tett Utazásáról, 1807 esztendőnek septemher és october hónapjaiban T. J. által.

Ez az érdekes útleírás tekinthető T. első művének. A Telekiek közül már előbb is adott Domokos 1796-ban egy érdekes útleírást, melyet Nemes

¹ Simor János volt akkor a hercegprimás.

1805-ben németre is lefordított. Úglátszik, ez inspirálta a fiatal¹ grófort arra, hogy IX/25-től Gyömrő, Pécel, Isaszeg, Dengeleg, Szirák, Gyarmat, Drégelpalánk, Ipolyság, Selmec, Körmöcbánya, Garamszeg, Radvány, Zólyom, Gács, Tornaallya, Agtelek, Pelsőc, Rozsnyó, Mecenzéf, Jászó, Kassán át okt. 12-ig tett útját naplóformában leírja¹ Sok érdekes megfigyelése van a látottakról: pl. a péceli Ráday-könyvtár elhagyott állapotáról, a gácsi posztóról, a Baradláról stb. Közben (pl. okt. 3—6-ig) üres lapok vannak, ezeket bizonyára később szándékozott kitölteni. [A Teleki könyvtárbeli régi jelzete T z IV. 338.]

A tudós történetírónak legelső önálló munkája tehát egy útleírás volt.² Szárnypróbálgatása bevezetés a *Hunyadiak* korának rajzához. Ezután jelent meg a *Propositiones ex universo iure Ungarico* c. műve, (Pestini 1808) melyet mint harmadéves végzett jogász adott ki, s amelyről sem Petrik, sem Szinnyi nem tud. Könyveinek jegyzéke az 1152—1155 sz. alatt van. A sziráki könyveinek jegyzékei (1152, 1154. sz.) 838—4915 tételről szól. Pesten talált könyvei az 1153 ab. sz. jegyzékben vannak összeírva, a sárospataki iskolának hagyott könyveit az 1155. sz. jegyzék tartalmazza. 1857-ből, (1535 kötet) Ezeket egy T jegyű szekrényben helyezték el, melynek jegyzéke az 1555. sz. kézirat közepén található.

GULYÁS JÓZSEF.

JURANITS LÁSZLÓ LEVELEI BATSÁNYI JÁNOSHOZ.

Juranits László pécsi nagyprépost (1765—1850) — a családi hagyomány szerint Juranits Miklósnak, a szigetvári hősnek leszármazottja — az irodalom történetében mint író nem, de mint sok költőnek és íróknak barátja, mint szorgalmas levélfíró és mint mecénás nevezetes. Írói ismeretsegeinek egyik gyújtópontja a keszthelyi gimnázium volt, ahol syntaxista — 14 éves — korában Batsányi Jánossal járt egy osztályba, később pedig Fejér György volt tanuló társa, vele együtt került Pozsonyba kispapnak is. Ez utóbbi hely volt a másik gyújtópont, amely irodalmi barátságait megalapozta. Fejéren kívül Kisfaludy Sándorral, Takáts Józseffel, Döme Károlyal találkozott itt, s tőle tudjuk meg, hogy itt volt kispap Sággy Ferenc is, maga is író, az Egyetemi Nyomda későbbi igazgatója, akinek Batsányi, Verseggy és Kisfaludy Sándor munkáinak kiadása körül olyan nagy szerep jutott.

Különösen meleg és tartós barátság fejlődött ki közte és Batsányi között. Az együtt töltött esztendő után az életben többé sohasem találkoztak, de ifjúkorukban is (Batsányi kiszabadulása után, 1799) s 1822 májusától több mint 16 esztendőn át szakadatlanul leveleztek.³ Juranits, aki lhász

¹ Elődöm ezt Teleki Imre művének tartja. Azonban a T. J. jelzés, mely a 453. sz. kéziratban is van, a Teleki kéziratok írásával egyező kézírás, azt mutatja nekem, hogy az a Teleki (IV) Józsefé.

² Nem volna érdektelen összeállítani a magyarok által Magyarországon tett utazások leírásainak jegyzékét, épúgy, mint Adorján A. megírta a külföldieknek Magyarországon tett utazásait (M. Figyelő II. 1.)

³ Leveleinek Batsányira vonatkozó némely adatát Szinnyi Ferenc már fölhasználta Batsányi János életrajzában.

Magyar nyelvtanának és Radenits *Statistika-elméletének* megjelenését is lehetővé tette, sok kezdő író is segélyezett, (Vas Gereben is neki mutatja meg első zsongéit) a maga költségén adja ki Batsányi költeményeinek új kiadását 1835-ben: Batsányi neki is ajánlotta a kötetet.

Batsányit általában igen nagyra tartotta. Nemesak a legjelesebb magyar írónak mondja és hirdeti, hanem mindent megtesz, hogy ezt a köztudatba is belevigye. Gr. Teleki József és Kisfaludy Sándor támogatását igyekszik megnyerni, hogy Batsányinak amnesztiát szerezzenek s a Marcibányi-díj neki ítéléséhez is segítségüket kéri. Biztatja barátját, hogy a Tudományos Gyűjtemény nyelvészeti pályatételére (1824) pályázzék, «megmondván, hogy a magyar nyelv minden európai nyelvek között legszebb nyelv.» Gondolata mindig az, hogy ha Batsányi tudományos érdemeket szerezne, könnyebben hazakerülhetne, mert ez esetben a pozsonyi diéta is lépéseket tehetne érdekében. Hazajövetelével pedig Juranitsnak különleges céljai vannak: Batsányiban látja a már-már vereséget szenvedett orthologia jövőndő vezérért.

Mert Juranits Kisfaludy Sándorral és a dunántúliakkal együtt az orthologiának meggyőződéses, sokszor elkeseredett hirdetője, Kazinczynak és a nyelvújításnak tántoríthatatlan ellensége. Batsányihoz írt leveleiben talán legérdekesebb részletek azok, amelyekben a neologusok ellen nyilatkozik. «Szükséges, sőt elkerülhetetlen szükséges, hogy azok a nyelv ügyében annyira garázdálkodó bachánsok más vélekedésre téríttessenek» — írja 1822-ben. Az 1823-iki *Auróráról* az a véleménye, hogy a versek szépek benne, «de a próza egyáltalában ocsmány, többször hozzáfogtam olvasásukhoz, de hasztalan, már Kazinczyt is meghaladják a bolondoskodásban és ilyen érthetetlen beszéddel akarnak kedveskedni az asszonyi nemnek». Balatonfüreden 1827-ben Kisfaludy Sándoron kívül Döbrenteivel, Horváth Endrével és Szemerével hozza össze a véletlen. «Tudodra adhatom — írja Batsányinak — hogy a Füreden összejövő magyarok összeesküdtek Kazinczy megdöntésére és mint Kisfaludy nékem beszélte, már az országban nincs több egy vagy két követőjénél és hogy a Tudós Társaság tagjának soha bé nem vétetődik.» Értésülése téves volt, de azért 1829-ben is önelégülten írja, hogy «Kazinczy mindenek gyűlölségének tárgya, azt mondják, hogy nem legjobb karakterű, koldus, semmije sincs, a gyermekei neveletlenek, a háza ablakai mogyoró vesszővel vannak befonva». Az ilyen, már alantas megjegyzéseivel persze Batsányinak Kazinczy iránt ifjúkora óta érzett ellenszenvét akarja táplálni.

Batsányin kívül leginkább Kisfaludy Sándort tiszteli. Fáj neki, hogy a két költő egymással nem levelez. Ennek oka, hogy Kisfaludy nem mer Linzbe internált régi barátjával közvetlenül levelezni, hanem csak Juranits útján izengettek egymásnak. (Így maradt ránk Kisfaludy Sándornak egy eddig kiadatlan levele, amelyet befejezésül alább teljes egészében közlök). Kisfaludyval legtöbbször Füreden találkoztak, Juranits nem kis örömeire és büszkeségére; de meglátogatta a költőt Sümegen is; nagyon kedves 1829-ben találkozásuk Győrött, a Rába hídján, a két Kisfaludyval. Minderről boldogan számol be Batsányinak. Nemcsak Kisfaludy üzeneteit tolmácsolja, de elküldi Kisfaludy képét is neki; 1823 őszén arról pletykálgodik, hogy a «Liza már nem szép, amint mondják.» Jólesően írja viszont 1835-ben, hogy Kisfaludy megint megházasodott, a hatvanon felül levő ember piros-pozsgás és igen eleven.

Örömmel ujságolja a *Dobozi* majd a *Gyula szerelme* megjelenését és elküldi neki Kisfaludynak hozzá szóló ódáját — «életében nem írt több ódát háromnál, kettő már tudva van, a 3-dik szól hozzád, amelyet im tulajdon kezeírásával ide zárok.»¹

Leveleinek többi részlete is sok érdekeset mond. Verseghy utolsó műveiből több kis részletet jegyzett fel; különösen a biblia-fordítás ügyében végzett tevékenységéről számol be több ízben is. Megtudjuk, hogy az öreg költő többször van ebéden Juranits Antalnál, a későbbi győri püspöknél — a levélíró öccsénél, — hogy grammatikáját a veszprémiek (nyilván Horváth János és köre) nagyon szeretik, s hogy «igen kegyes és szent életet élt.» Néhány kedves részlet szól az ifjú Vörösmartyról, akit még abból az időből személyesen ismer, mikor a költő a tolnamegyei alispán fiának korrepetitora volt. Ha Pestre megy, Trattneren kívül meglátogatja Virág Benedeket, Kulcsár Istvánt; tudja, hogy Rájnis életrajzát a Tudományos Gyűjteményben Fejér György írta meg — *y* jel alatt, s nagyon érdekesen számol be Horvát István östörténeti ábrándjairól. «Megvan nála — úgymond 1824-ben — a Magyar Literaturának is históriája egészen.»

Végül még csak arra utalok, amit Nunkovits György pécsi püspökről ír. Batsányitól tudja meg, hogy Nunkovits magyar munkákat is írt, többek között lefordította Voltaire *Henriade*-jét is. Nunkovits értényi, odaváló születés volt, ahol Juranits élete nagyobb részében plébánoskodott (érdekes, hogy a plébániát Görög Demeter támogatásával nyerte el), ezért Batsányi felszólítására nagy buzgósággal nyomozza Nunkovits hagyatékát, de eredménytelenül. A nyomok Koller Józsefhez vezetnek, «ez igen scrupulista lévén, könnyen... elrekkentette» a kéziratokat.

Az alábbiakban Juranitsnak Batsányihoz írott leveleiből az irodalomtörténeti érdekességű részüket közlöm betűhíven,² és . . .-kal jelzem, ahol a tudományos szempontból érdektelen részeket elhagytam. A leveleket a M. Tud. Akadémia kéziratára őrzi.

1.

Értény, 1822 19-a Maji.

Kedves Régi jó Barátom.

Tudod azt, hogy leg édesebb volt a mi gyermek kori barátságunk, melly hogy még most sem törlődött ki szivemből, abbul tetzik ki hogy most is egyre utánnad sohajtok. Huszon harmadik esztendeje, hogy utolsó leveledet vettem, mellyben oly érzékenyül nyilatkoztattad ki hozzám való szeretetedet, hogy ily hoszu idő alatt rólam meg nem feledkeztél. Kértelek én téged akkor, hogy minden veszedelmektől magadat ojjad, hogy tovább is gyönyörködhesünk elmédnek szép gyümölsiben. Azomban az én buzgó ohajtásom ellen is te ujjabb veszélekre keveredtél, ugy tezett mintha örökre meg fosztattunk volna már szép tehetségedtől, nyelvünk előmenetelére szánt nemes igyekezetedtől. Oly hír is támadott, mintha a mienknek Párisba való bé

¹ Az óda nincs a levelek között, de l. Angyal Dávid kiad. II. 48. l.

² A Pázmándi Horváth Endrere vonatkozó részüket kiadtam Győri Szemle, 1933. 57—61. l.

nyomakodásakor már életből is ki törülttél volna. Ez a hir engem keserű bánatba ejtett gondolván, hogy mind nemes szivedttől, mind pedig lelkes és tudós írásid olvasásátul örökre meg fosztattam. Nem is előbb épültem ki szívemnek keserűségibül hanem akkor, midőn a Tudományos Gyűjtemény Előfizetői között nevedet szemlélhettem. Azonban több Pestrül meg fordulójó Barátimtul értettem, hogy a te neved alatt valamely Literaturabéli Tudositás nyomtatatna, meg örülvén sürgettem Trantnert (*Sic!*) hogy mentül előb számomra meg küldené; de nem lévén még egészen kész, tsak két árkust, utóbb a T. Gyűjtemény egy darabjával az egész munkát meg kaphattam. Barátom! le nem írhatom azt a nagy örömet, melyet éreztem annak olvasása alatt, másoknak is ditsekedve emlegettem, hogy még él Batsányi, aki nékem gyermekkori Barátom volt, akinek nemes szívérül el vagyok hitelve, hogy most is szeret, és hogy azon a pályán, melyet olly szerentsésen kezdett esztendő előtt ujra nyelvünknek, nemzetünknek ditsőségére el indulni szándékozik. Szent a zél, jeles az iparkodás, mindenüt tünteted szépizlésednek, tudományodnak, józan gondolkodásodnak magyar lelkednek nyilván való jelenségét. Szükséges sött el kerülhetetlen szükséges hogy azok a nyelv igyében anyira garázdálkodó Báchánsok más vélekedessre térhessenek. Meg egyezel velem a gondolatban, én is darab időtül fogva boszonkodom sok társaimmal edgyüt a nyelv rontók ellen. Biz igaz ha igy engettetnek tovább is garázdálkodni, ma holnap szép nyelvünket nemzeti-ségébül egészen ki forgatják. Ennek meg gatlására igen szép igyekezet a jelessebb magyar költöket csinos öltözetben elejbe állítani, hogy Faludihoz és más jelessebb írókhoz mennyenek iskolába leg előbb is magyarul tanulni...

2.

Érteny, 1822. die 2-da 9-bris.

...Versegi igen is él, én személyessen nem ösmérem, hanem az Antal ötsémmnél Budán a mind mondja többször szokot ebédelni; dolgozni szokott a veszprémi Egyházi Értekezésekbe rész szerint az egyházi ékessen szollásrul, részerint némely zoltárnak — jámbosokba és metrumra való igen szép fordításival. Tuttodra lehet hogy most Nemzeti gyűlés tartatot Posaiba, egyik tárgya volt a Magyar Bibliának uj fordítása vagyis inkább Káldi fordításának ujjabb jelessebb ki adása, kétség kívül voltak elegen akik sürgették annak uj fordítását; különösen Versegi volt a ki egy Dissertatiot adott ki, a mely nekem is meg vagyon hogy ujra forditassék, igen rendes principiumokat vett föl hogy Káldi fordításának helytelenségét meg mutassa, deák nyelven fordított is például a Teremtés könyvibül, Jóbbul, zoltárokbul, Uj Testamentom részeiből és azt a Dissertatiot a Primás maga költségén nyomtatta, de gyöztek azok akik Káldinak fordítását meghagyni kívánták, Káldi meg is marad a végzés szerint, minthogy 200 esztendőtül fogva él véle a Magyar Anyaszentegyház hanem kisebb formába több darabokba némely tetemesb hibáit meg jobitván fog ujra nyomtatatni. Tudom hogy ez a te inyed szerint való, minthogy te is ditsérted Káldi fordítását, és az Erdélyi Museumba Kazintzi leg jelessebb fordítások közé számlálta.

Szerentséssebben jártam én el a Nunkovits Györgynek munkái iránt, a mi talán téged különösen meg fog örvendeztetni, mondhatom, hogy én

soha nem tuttam tsak egyedül töled hallottam hogy Nunkovitsnak lettek volna Magyar munkái meg irtam tüstént Pétsre is nevezetes Magyar szivü Papi uraknak, hogy nevemben menyenek Bonyhádra a Nunkovits maradékához, hogy ha Magyar munkái kéz írásban volnának, azokat nekik által adná, oly szerentsésssek voltak, hogy nyilván ki mondá, hogy vannak, tsak egy kis időt engedjenek néki, hogy öszve szedhesse; amely midön meg lesz Pétsre által fogja küldeni. A Papi Urak nekem Barátaim; anyira meg örültek hogy mind a négyen hozzám el jöttek; hogy jó hirt mondahassanak; ígérték is, hogy mihent meg küldi nekem ide el fogják küldeni és ha késne megint el mennének hozzája. Még eddig semmi jelentést nem tettek, és ha lesz valami a dologba azontul tudodra adom. Már kedves Barátom meg lessz-e ott egészen Henrias, nem tudhatom, hanem bizonyos az, a mind maradéka mondja, hogy maradtak magyar versei. Én Nunkovitsnak Biographiáját éppen szándékoztam rajzolni, némely dátumokat már kerestem is, te engem Charactere festésébe nagyon segíthetnél. Tud meg azt is, hogy Nunkovits György Értényi fi Plebánia házamhoz Harmadik házban született, hagyot is testámentomába egy anniversariumra az Értényi templomba, az atya Nunkovits János volt; itt a templomba egy oltárt patronusa nevére épített; Nemes ugyan, hanem jó tehetségü kováts mester ember. Györgynek még 3 testvéreje volt: Nunkovits János Tolnai Pleb., Antal, Apáti Pleb. és esperest és Pétsi Kanonok; ez engem többször Érténybe meg látogatott. Nunkovits Rósa testvérjeket el vette Endrödi Pál, hasonlóképpen kováts; ettől származott Endrödi János Magyar Literátor és most Szegedi Collégomnak Rectora, még két Plébánus a kik közül egyik me₂ él és Apai Plébánus, és Endrödi Borbála ki hasonlóképpen kovátshoz ment férjhez és magtalan el halt és én temettem el. A papokon kívül egész Nunkovits familia nyugszik az Értényi templomba, és éppen tőlök épített Criptába a hol nyugszik vélek az én édes anyám, a kít te is jól ösmertél, 11 esztendeje hogy nálam meg halt.

Hosszassabban irtam róla mert előlted kedves név a Nunkovits...

3.

Értény, 1822. 25-ta 10 bris.

...Kis Faludi általam különösen köszöntet és ezeket adja tudtodra:

1-o. Hogy nem idegenség visza tartózkodásának oka, hanem hogy fellebb helrül, noha igen nyájossan, meg vagyon intve, hogy veled levelezésbe ne evezkedjék. Ellenkezöt, amint mondja, néki tselekedni nem tsak nem tanátsos, hanem a Magyar köz-jóra nézve káros-is volna. Hogy az utolsó Felkelésnél Fő strása mester és a Fő Hertzeg Nádornak szárny segédje lévén, mai nap is olly nexusba van vele, hogy Hazánkra nézve, kivált a Literaturára nézve sok jót tehet némelly alkalmatosságban.

2-o. Többek által is tett rendelést, hogy Hunyadijából egy nyomtatvánt jutossanak kezédhez; szeretné tudni, ha tsak-ugyan meg történt-e? vagy nem?

3-o. Tudtodra adja, hogy következő kész munkái vannak: 1-o. *Kun László Magyar Király* Szomoru Játék. 2-o. *Bánk*, Szomoru Játék. 3-o. *Maróthy Kálmán vagy az emberi Szivnek örvényei* Szomoru Játék. 4-o. *Dárday ház* magyar nemes házi rajzolat 5-to. *Lelkes Magyar leány*

magyar házi rajzolat. 6-o. *Az elmés özvegy* Vig játék 7-o. *Gyulának Magyar Lantosnak Szerelme* Rege 10 Éneken, mind eredeti munkák ki nyomtatásokat csak a közönséges pénz szükség akadályoztatta. De mihelyt módját ejtheti, és a Censurán keresztül törhet vélek; ki fogja nyomtatatni. Ezeket izeni néked Kis Faludi...

A minapi biztatásomnak Nunkovits kéz írása iránt lészen-é kívánt sikere, nem tudom; mind eddig váraozom reá, de még kezemhez semmitsem küldöttek. Mondják, hogy a boldogultnak írásai Koller Prépost urnak mentek keresztül kezein, ez igen scrupulista lévén, könnyen a Hi.... (?) el rekkenthette, egyéb aránt ha valami érkezik hozzám, azontul tuttodra fogom adni...

4.

Érteny 823. 26-ta Aprilis.

Kedves Barátom!

Vettem e folyó esztendőnek elején költ leveledet és nem sokára Antal testvérem által a meg ígért képedet: mind az mind pedig ez édes vigasztalásra gerjeszté lelkemet. Oh hányszor nem néztem én képiben azt a kit hajdan gyermek koromban oly hevesen szerettem, annál is inkább a kit most ugy tekintek min Hazám leg jelessebb íróját, mégis ugy tapasztaltam, hogy a szájban órban homlokban, ha nem is az artzában, hogy még most is az vagy a ki voltál; a hajad még most is tömött, az enyim pedig igen ritkul, noha mégis kopász egészen nem vagyok. Igen különös örömmel vettem azon három éneket, mert ha töled akár mely írás származik azt ritka kintsnek tartom; el olvastam számtalanszor fönn szóval, a mi ugyis szokásom; mennél többször olvastam, annál jobban tezett, valóban kivált az első ének meg felel tárgyának, oly szép s gyönyörű nyelven és oly választott példákkal mutatván meg az elmemunkájának állandóságát, oly energiával, oly kellemetes hangon van készítve és oly férfias előadással, hogy a régi Clasicus írók lelkét tapasztaltam benne; el anyira meg kedveltem, hogy már szórul szóra el is tudom mondani. Be sokszor mondtam, mely szükséges lennél most idehaza! Meg küldöttem K. Sándornak is Sümeghre, és annak válaszát várván maradt-el eddig feleletem. Leg nagyobb örömmel vette iránta tett tudósításidat; látszik, hogy ki mondhatatlan szeret; most is sajnálja tölünk való el különözésedet. Irja hogy boldogult Takáts József által egy néhány esztendőnk előtt küldött levelet, de a mellyet nem vettél. Megkapta azon nyalábát 3 Frantzia könyvekkel együtt, mellyet néki küldöttél munkáira tett észrevételiddel és képeddel; ezeket meg köszönte, ugy mond, egy levéllel és a mellé rekesztet odával, a mellyet hasonlóképpen te nem vettél. És így már látod hogy rólad el nem felejtkezett. Hogy pedig már ő kiadott munkáit meg nem jobbíthatya mert ugymond több az mint egy falusi gazdátul, ki ezen szoros világban sok aggodalmak között és sok fáradtság után tudgya meg keresni, szerezni bötsületes élelmét — több mint a mit egy nem tudóstul, hanem tsupán hazaffui indulatbul firkálótól — több mint a mit egy ülni tsak keveset szerető, és tudó embertül kívánni lehet. Azomban Regéit tutta nélkül nyomtatták ki és ha közöltetett volna vele annak kijövetele, mégis kívánt volna benne tenni valami jobbításokat. Meg kapta a Magyar Tudósokat illető Tudósításodat a Tudományos Gyűj-

temény mellett. Erre meg azt írja: Hogy a Neologusokat igen magadra ingerletted általa, és jobbnak itéli a toll csatát el kerülni, és inkább dolgozni valamit, addig, a kítul ki tellik, és a Neologusokat szebb és jó példával meg czáfolni. Utóbb mégis tsak az fog meg állani, a' mi magában jobb, és a nemzet jobb és bőltsebb részének helyben hagyását meg érdemli. Én is, Kedves Barátom, eleitől fogva nem örültem azoknak a toll csatáknak, melyek oly szörnyen dühöttek, mintha hit ágozati körül forogtak volna; pedig ugy gondolom a józan okokkal támogatott szelidebb hang is még jobban győződelmeskedhetett volna; kezdetétől fogva Literaturánknak borongtak körülfele sötétes fellegek. Hogy Drámaiban tiszta Jámbusokkal nem él, azért tselekszi, mivel a játék szinen sem a declamatio se a változó indulatoknak rajzolatya, vélekedése szerint meg nem szenved a mindig egy formán, és egy mértékben való járást.

Életében nem irt több ódát háromnál, kettő már tudva van, a 3-dik szoll hozzád a mellyet im tulajdon keze irásával ide zárok, én is kívánám, hogy az itt javasolt szép és jó tanátsot ez után tellyes igyekezettel követné. Noha ugymond, «sem tudományom, sem kedvem nintsen több ódát írni, hanem tsak ami által még az aszonyokban is éleszthetem a nemzeti lelket, minthogy ezek minden jövendő magyarnak nevelőji — mégis szivesen elfogadom 3-nyinak kritikáját, mert én elejtitül fogva tsak ugy kívántam megjelenni a Nemzet előtt mint Hazafi, leg föllebb mint hajdan egy Troubadour, nem pedig mint egy Tudós, a ki soha sem voltam, nem is kívántam lenni;» Szükséges még a kérésidre igy felelnem: Verseghi amint magad is olvashattad meg holt, hanem annak Dissertatioját a Magyar Biblia fordításáru el küldöm junius elein, mert harmadikába Budán akarok lenni, a midőn fog tartatni a Magyar Jutalmaknak a ki osztása, a nélkül hogy azt tőled vissza-kívánám, akkor el küldöm az Apulejus tüköréről való recenziót is...

Nunkovits írására már számot nem tarthatunk, eleget kereste a boldogultnak unokája édesatyának írási között a Pétsi profeszorok unszolására, de elő nem kerülhetet maga is szerete volna az által familiájának ditsőségét...

Hát édes Barátom ösmered e K. Sándornak ujjonnan ki jött gyönyörű Regéjét a Dobozit, mely a tavali magyar almanachba a vagy Aurorába jött ki, és a Sz. Mihály hegyi Remetét, én kivált ezt nagy örömmel vártam, mert tudod, hogy Keszthelyen azon a hegyen miis eleget mulattunk. Oly érzékeny darabok ezek, hogy valahányszor aszonyok előtt olvastam, mindenkor siránoztak. Két féle ilyen almanák egy Hébe név alatt Bétsbe, innend magadnak mind a kettőt meg szerezheted, és Barátod is Sümegrül tudakozza, ha ösmered-e? Ezekben is tsak K. Sándor elme-szüleménye leg jobban tündöklök, a prósa éppen nem derék...

5.

Érteny 1823. 1-a Augusti.

...A mélytóságos Ur a Pétsi Püspök, Pétsrül Értenyen keresztül szokott utazni a Füredi savanyu vizre, minthogy fölfelé Érteny Pétsnek és Fürednek leg igyeneseb irányában vagyon. Meg jelent az idén is 16-dik Juniusba haladva, másnap a Batatonig el kelle késérnem, a honnand vissza jövén meg

ígértem néki, hogy még Füreden tartózkodni fog, addig csak egyszer is meg látogatom, azt én Julius hetedikén tellyesitettem is. Tihányban ebédelvén, a Tihányi Apátúrság jószágainak Administratorával egy kotsiba utaztam Füredre. Mindenkor tartózkodva szoktam a sok vendégek közé a kut körébe lépni, mondván, no most mingyárt meg lepnek az ösmerősök, úgy is történt, mingyárt körül fogtak, jelentvén örömeiket. De minő váratlan öröm lepet meg, midőn Felső Örszi Prépost Kisfaludi Sándort előmbe hozta. Tisztelt engem a szivességnek leg nagyobb könyilatkoztatásával, s mingyárt felöled volt a Beszéd, igen örömmel halgatta emlékezetedet, majd egész estvelig beszélgettem vele. Másnap a Prépost ebédre hitt, és ott is szerentsém volt kedves Barátoddal együtt ebédelni, többnyire csak rólad emlékezet és tudakozta minő alkalmatosság által váloszolok veled, én mondtam, hogy postán Budának és Bétsnek. El válván tőle akkor, ki kérte, hogy nevével köszöntselek.

6.

Érteny 1823. 11-ma 8-bris.

... Már Kánt Philosophiájának minden szavai meg vagynak nálunk magyaritva. Ki légyen a *Szerényi Vilmos* még nem tudhatom; de végére járok nem sokára. Mihent Sümegi Barátodtul levelet veszek, foglalatyát közölni fogom. Hogy meg látogasson, nehezen reménylem, mert ő abba a véleke désbe vagon, mintha te veled levelezni tilos volna, ugy lázott mintha csudálkozott volna rajta, hogy én veled levelezek, de én mentegetem, hogy a levelek hozzám mindig meg jönnek...

Kisfaludit én még kispap koromba Posonba ösmértem mint juristát, 2 esztendő előtt pedig Keszthelyen tiszteltem midőn a Palatinus ott volt testvérje a Boldizsár az én fiscalisom praefectussa, kértem is, hogy véle látogatván a jószágot, ide jönne. A Lisa már nem szép amint mondják, én nem ismérem...

7.

Ertény,¹ 1824. 7-a Febr.

...Veszem észre kedvesem, hogy igen gondolkodol munkáidnak közre való eresztésén. De el hitesd hogy én is mondhatom hasonló ohajtással vagyok irántok. Kivánnám én e remek mivnek minden órán való megjelenését, mind a te nevednek halhatatlanítására, mind pedig szép nyelvünknek még inkább föllebb való emelésére, most különösen midőn anyi a nyelv rontó hogy boszongkodunk kell miattok. Mindent elfogok követni hogy ebbéli kívánságodnak eleget tegyek. Irni fogok Eggenbergerhez, hogy a mondott mód szerint magára válalná-e vagy nem. Azonkívül az ötsém által meg fogom próbálni Ságghi Ferentzet is, ki az Universitás Typographiájának gondviselője, hajdan Posonban Kis Pap volt velem, és már akkor is jeles hajlandóságot mutatott a Magyar Literatura iránt. Ő az a ki az idei Aurórában közölte Verseghinek utolsó versetskjét is, ő volt annak testamentoma végre hajtója is...

Kisfaludinak még nem irtam, a képét, én Budán hallottam hogy nyomtatni szándékoznak, de tökéletességre ment e vagy nem, nem tudom. Azomban látjuk most hogy Béts mire törekedik, hogy ott akarják mind a

¹ Juranits hol *Értenyt*, hol *Értényt* ír; a helyes az utóbbi.

régi és utóbbi híres Magyarok képeit rézre metzeni, gondolom hogy az övé is ott fog világhosszát látni; mert kép gyűjteményről emlékeztek Pesten is, talán a volt a mit Bétsbe már munkába is vettek. A Tudósítás szép nyelven, a mind olvashattad Kultsárba, és nagy Moecénásoknak is kell nékiek lenni, ha tökéletességre megy, igen jeles fog lenni, én leg alább igen örvendek néki. Nem tudom látlad é az idei Aurorát, képjeire és szép kiadására nézve jeles. Kis Faludi Sándor annak is ekessége, versek közül is vannak jók ugy mind Horváth Endre Téli Plébános Török Bálint levele hitveséhez, Verseghinek Ovidiusbul szép fordítása. . . .

De a *prosa* egy átalýában otsmán, többször hozzá fogtam olyasásokhoz de hasztalan már Kazintzit is meg haladják a bolondoskodásba, és ilyen érthetetlen beszéddel akarnak kedveskedni az asszonyi nemnek; minek azoknak metrumos vers is, a mihez nem szokhatván kétség kívül nem érthetnek. De sokszor mondom, más válogatással jöttek a darabok a Kassai Museumban, az ilyen fantasztákat derekassan szokott letzkézni Kultsár, mind most is olvashattad ujságában; ki venné meg az ilyen könyvet? Hogy Fejér volt Rájnis Biographiájának írója, mind stílussábul, mind pedig az alá fügesztet ypszilonbul esmérem, de kérek azért ne nehesztely anyira-ő nem akar téged sérteni. Talán tsak a föl vet tárgyának üzésében heveskedett valamenyire, a mind tőle könnyen ki tetzik. Én Rájnisnak más munkáit nem esmérem mind azokat, mellyek eddig az ő nevét hordozzák, a a mótskos Apulejus tükörirül értekezhetem Horváth Istvánnál ki engem már régtül fogva bötsül.

8.

Értény, 1824. 2 Jul

...Horváth Apátur még nem tette az idei folyamat utolsó darabjába versedet, talán az ideibe szándékozik, Versegitül többször tett bele szép darabokat, de már meg holt, az ötsém e felül azt beszéli hogy igen kegyes és szent életet élt, és sokszor volt nála ebiden, épen irok néki és emlékeztetni fogom reá, mert töllem maga személyesen kérte. Ha meg engednéd Versegi Fordításáruul való észrevételedet közleném vele, nagyon hozzá ragaszkodnak a veszprémiek a Grammatikájához, majd olvasván magad is fogod tapasztalni . . .

9.

Buda 1824. 23-a Augusti.

...meg látogattam némely Magyar Tudósokat, ugymint Virágot, ki tégedet különösen köszöntet, és igen kívánna szolgálni Horatzius Odáibul ha módja volna, ditsérte a Faludihoz ragasztott Értekezéset, most készíti a Magyar Századoknak harmadik részét a Mohátsi Veszedelemig, mely Magyar Diplomatica historia. Kultsárt is meg látogattam, a ki, a mint tudod, a nyelv rontók ellen igen törekszik, és most még abban a szándékba vagyon, hogy meg fogja járni a Consiliárius urakat, hogy a Censorok meg intessenek, hogy rosz nyelven készült munkát semmikép ki nyomtattatni ne engedje[ne]k, én is biztattam, és hogy bizonyos vagyok, hogy a többi közt az öcsémnél fog párt fogást nyerni. Voltam az öreg Tratnernél is, ki azt mondá, hogy nem sokára reményli hogy tőled fog levelet kapni. Sáhí az Universitas Typo-

graphiaja' Directora nints itthon szerentséltenségemre, de már annak előtte meg üzente, hogy munkádat ki fogja nyomtatatni; tsak hogy előbb által menyen a Bétsi Censurán...

10.

Érteny, 1824. 14-a Septembris.

...Nem tudom, meg irtam e, hogy Horvát István szint Abrahamtul fogja le hozni a Magyarok eredetét egész Árpádig és azt mongya hogy egy nemzetnek sem lesz a világon oly historiája, léssen pedig magyar nyelven, talán a költökre való nézve jobb lett volna deákul. Olvasott sokat belöle előttem. Meg van nála a Magyar Literaturának is historiája egészen. Én Dugonits magyarságát nem ditsértem, tsak egyedül Gyöngyösi ki adását. Ugy gondolom kis versengésink mellet még is jó Barátok maradunk, kérék is annak álhatatosságára. A Guzmits Isidor Theokritust magyarra fordította, de amind Kultsártul érthetted nem igen kedvező vélekedéssel vagyon róla. Boszonkodik Virág, hogy a mostani Bolondok el görögösítik magyarba a deák neveket, a Theokritust Theokritosnak, Virgiliust Virgiliusznak, így hát ök szerint Kristust Kristosznak kellene mondani magyarul. És mind Virág mondja, igen rendetlen a Magyarba ezen szóknak végezete Olymposz és Theokritosz.

Horváth Apátur be nyomtatta az Intő Szózatot ugy a mind kívántad, semmit sem változtatván irás módodban. Más egy darabba pedig boldogult Versegi némely Zsoltárok fordítási. Ha már arra szántad magadat hogy Poetai darabjaidat közleni fogod a Szép Literatura Ajándékba, jó lenne, ha néha némely nyelvbeli értekezésekkel is kedveskednél, így nevedet ösmeretessé tennéd és sokat használnál, mert a fiatalok előtt, mivel sok ideig meg szüntél az irástul, igen ösméretlen...

Még egy dologra emlékeztetnélek édes Barátom, de ugy hogy meg ne bántsalak. Fogj hozzá azon kérdések meg fejtésének, mellyek az utolsó Tudományos Gyűjteménybe föl adatnak, különösen mitsoda különösségei vagynak a Magyar nyelvnek más Europai nyelvek felett, errül te értekezésedbe is inyemre szóllottál, meg mondván hogy a magyar nyelv minden Europai nyelvek között legszebb nyelv, és a poesisre éppen különös, ezt ha meg fejtenéd és a mondott mód szerint Pestre le küldenéd, mind nevednek szép hirt szereznél, mind pedig egy kis prémiumot nyernél. Én hizekded magamnak, hogy talán a te munkád lesz a jövő esztenőre a premiumra méltó, azért a jó szándékért, hogy a classicus költök egymás után tsinos öltözetben ki jöjjenek; erre pedig én is segíthetek, mert ösméretes vagyok Grof Teleki Joseffel, kit Pesten meg látogattam, és igen kedvesen vette, ditselkedett az ötsémnek, ha majd vagy irok, vagy meg látogatom, emlékeztetni fogom ötet reá, mert a Martzibányi deputatio tagja, azt tehetem Czirákinál, aki Praesesse; és így te Pesten ösmeretségbe jönnél...

11.

Érteny, 10-ma Julii 1825.

...Hogy még élsz egésséggel, azt abbul gondolyuk, hogy több ékes darabjaidat szerentsénk volt olvasni a Szép Literaturába. Attul az időtül fogva minémü szerentsés változás történt az ötsém s reám nézve tudhatód az ujságbul, az Antal Györi püspöknek nevezetett ki, volt nálam az ólta, de még mivel Rómából a Confirmatoria el nem érkezett, nem szenteltetett fel,

mikor az meg fog történni és arra az alkalmatosságra magam is föl megyek Budára, mert Primás ő Hertzegsége ajálotta néki ezt a foglalatosságot, akkor reménylem a Parnassus le lesz írva s evvel együtt a Benitzkit is föl fogom küldeni, addig Györré nem is fog által menni; E meg lévén fogja magát instelláltatni, a mely Sollemnitásra magam is ismét meg jelennek, és több ideig nála fogok mulatni, jószágait meg tekéntni, mert meg mondta hogy leg alább két hétig el nem ereszt . . .

Kisfaludi Sándor egészséges, irt nekem levelet, melybe jelenti hogy őt szép színjátékait, és egy 10 énekből való Regéjét az ország gyűlésre okvetellen el készíti, ez után ugy mond el némul és tsak némely jelessebb alkalmatosságra fog meg szóllalni. A te munkádrul azt itéli, hogy mélytő a Martzibányi-jutalomra, és ha az meg lenne, a jövő Dieta is köz egyet értésivel a Fejedelemnek és Nemzetnek végződnek, egyenesen folyamodj kérelmeddel a Nádor Ispányhoz ki a Magyar Literátoroknak minden nagyaink között leg nagyobb Barátya, mind a Sümeghi koszorus költő írja . . .

12.

Érteny, die 28-va 8-bris 1825.

...Valamit kell Sümeghi Barátodrul is irnom. Meg irtam én néki azon tzikelyét levelednek, melyben egyszer Pestre való le jövetelednek szándékát emlitted. Ő akkor ezt jelentette irántod levelében: «Ha a Dieta költsönös meg egyezéssel végződhetnek, akkor Barátunk tegyen lépést, és pedig egyenesen a Nádorhoz intézett kérelme által, mely akkor többektül támogatathatnék, és talán a Felségnél is kegyelmet nyerhetne. Addig iparkodjon Barátunk a maga elme műveit ki adni, mellyek által, ha igazság uralkodnék, a Marzibányi hagyomány által stipulált jutalmat meg nyerhetné, és mingyárt több ok volna a mellette való szóllásra. Barátunkat eddig még tsak néhány el szórt darabjai után ösméri az egész magyar világ; az értelmesekek és igazak előtt ugyan ez is elegendő volt jeleségét tudós érdemét, hírét és nevét meg állapithatni, de had lássa és ösmerje meg őtet a közönséges magyar világ egy egész test munkájában. Ezek az ő szavai. *Ki jött ezen munkája* Gyulának Szerelmei, ezt Györött, Pozonba, Veszprémbe kerestem de még nem találhattam, mert nem könyvárósok által, hanem mások által fogja ároltatni, mivel rajta van, hogy mi árron keljen. Meg akaralak látogatni ezen utamba téged is, de mivel a Dieta miatt mindenütt passust kértek, nem bátorkottam el indulni, a Püspök is inkább javasolta jövő tavaszra . . .

13.

Érteny, 1827. 28-va. Julii.

...Még Posenban meg ígérte testvérem, hogy a Füredi Savanyu vizre Juliusba le jön, hogy nyavalyájának maradékát el oszlatthassa, meg kért engem, hogy akkorra által menjek, a mi meg is történt: tiz nap mulatta ott, de mely nagy örömök közt, a te Sümeghi jó barátod társaságába; ezt a szeretetreméltó embert most leg jobban keztem meg ösmérni, és hozzám való oly hajlandóságát, és szives barátságát tapasztaltam, hogy vele ditsekedhetem. Sokszor meg emlékezet rólad, többször meg jelent nálunk ebédre, mert meg hívta őtet a győri Püspök. Általam azt izeni, hogy némely követek által sürgette haza jöveteledet, de mivel magad nem esedeztél, a Karok és

Rendek a dologba nem avatkoztak. Kár hogy a Nádor ispánnál nem tetted meg folyamodásodat. És én magam is tettem, vagy igyekeztem tenni egy kis lépést arra, hogy Magyar országba vissza jöhetnél, a mit ugyan félelmissen jelentek, ne talán tán neheztelésedre legyek. Irtam Posonba Gróf Teleki Josefnek, kit én egyszer Pesten meg látogatván, igen derék és szíves magyarnak ösmértem, vissza is felelt levelemre e képpen: «Batsányi Jánost mint költőt és Magyar író t senki sem tiszteli jobban, mint én, tiszta szívemből fájlalván tőlünk való ki rekesztését. De azt hogy ezen ország gyűlésen miként lehessen eszközölni, nem látom által, részszerint mivel már vége felé siet, részszerint és főként azért mivel az ilyen privatusokat illető tárgyakba a Karok és rendek tsak akkor szoktak ereszkedni, ha maga a' személy, kit a dolog illet esedezik, vagy ügyét¹ edgyik Társaság vagy a Martzibányi Nemzetség hagyománya jóvedelméből, magam is ugy vélem lehetne sorsán egy vagy más alkalmatossággal segíteni és gondoskodni, és arra végre tsekély tehetségimmal való munkálkodásomat igen örömet ajánlom annak idejében. Egyéb aránt a Fő Tisztelendő urnak betses bizodalma által lett meg tisztetésemet mélyen érezvén és magamat szíves indulatiba jövendőre is ajálván egész tisztelettel vagyok». Hogy ezt mertem tselekedni, hozzád vonzó szeretetem ösztöngött. A miből láthatod, hogy ha magad meg tetted volna folyamodásodat vagy a Palatinushoz, vagy az ország gyűléséhez bizonyosan sokan eszközölték volna haza eresztetésedet. Ugy is igen szükséges lennél a Magyar Társaság tagjának. Melyre sokan már magokat ajánlyák. Füreden Kisfaludin kívül meg jelent Horváth Endre, Szemere és Döbrentei. Ezek mind együt társalkodtak, és a Magyar nyelvről beszélgettek, igen örültek hogy véletlen enyien öszve jöhettek. Horváth Endre Szemerét szinte Sz. Mártony hegyére el vitte. Ez Pesten fiskális. Most tuttam meg, a miket kérdeztél, hogy kik legyenek Fenyéri és Tholdi. Ál név mind a kettő, amaz Stettner György fiskális, ez pedig Schedel Orvosi tudományt tanuló. Emezt egyszer a Tudományos Gyűjtemény neologismusa miatt igen erőssen recenseálta. Azt is tuttodra adhatom, hogy a Füreden öszve jövő Magyarok öszve esküttek Kazintzi meg döntésére; és mint Kisfaludi nékem beszélte már az országba nints több egy vagy két követőinél, és hogy a Tudós Társaság tagjának soha bé nem vétetődik. Veresmartit igen jól esmértem, ugy szolván Barátom. meg is látogatott, ez egy szelid s tsendes személy, catholicus. Fejér vármegyéből nem rég föl eskütt Prokator. Itt Tolnában Vitze Ispán Csefalvai Ur fiának volt correpetitorja a törvényből, a hol én ötet láttam leg először és meg ösmértem. A Sümeghi Barátod azt írta nekem egyszer, hogy Játék Szine eleibe egy Praefatiót akart függesztteni, de noha háromszor változtatta meg, a censura meg nem engedte, meg ígérte hogy a kéz iratot velem közleni fogja. — Ebből láthatod tehát, hogy nem rajtam mult hogy szándékomnak eleget nem tettem, hanem a közbe jövő akadály gátolt meg. Meg lesz a mind mondám, tsak hogy Eggenberger magára válalja, akkor elküldöm a T. Társaság Plánumát is. — A Handbuch der Ungrischen Poesie még nem jött ki. Ird meg hogy verseidnek második részét ki fogod e adni, arra is fel küldöm idejébe a szászforintot ezüstbe. Hát mit akarsz,

¹ Itt egypár szó, nyilván egy egész sor, hiányzik.

ki adatni az után, jó lenne Ossiánt, vagy Ányost, Révait mert ezeket sem lehet már találni.

14.

Érteny, 1828. Május.

...Győről vissza-jöven, Sümegnek jöttem visza egyedül Barátunkért kit estve már sötétesen meg látogattam, pirongatott, mert nem száltam hozzá; a Liza beteges volt, orcát nem is láthattam. Beszéltünk felöled is és azt izeni szives köszöntése mellet hogy ha időd engedi most irj, mert igen szép premiumok vannak szabbva kivált az originális munkáknak. Ezért minek utánna én a pénzt fel küldöttem, munkád másod része is lásson napvilágot, és még az Ossián is. Barátunk képe most jön-ki, én is számodra praenumeráltam, majd annak üdejibe föl küldöm...

15.

Érteny 25-ta Julii. 1829.

Kedves Barátom!

Tudom hogy leveletem obajtva várod, mert ígéretemet Győrből nem tellesithettem. Tul menvén Győrben igenessen Horváth Endre magánosságába száltam de ötet ott nem találván föl mentem a klastromba estve felé vatsora után beszélgetvén némely szerzetesekkel föl vezettem a szobámba. Különös szerentsémre Guzmitsal Döbrentei meg látogattak mert ez ekkor itt mulatván és Sopron vármegyében szándékozván majd éjfélig beszélgettünk, igen derék és bötsületes magyar ember. S emlegette miként Pesten, Budán iparkodnak Nagyaink fiaikat még kiseded korokban magyarul neveltetni. Győrött jó egészségben találván testvéremet nagy örömet okoztam; kedvemért minden nap számos vendégeket hivatott. Egy nap a külső városba sétálni mentem, visza jöven a Rába hidján, mely váratlan esett, Kisfaludi Sándorral és Károlyal öszve találkoztam, meg mondam néki az izenetet, igen örült a tiszteletre, mesziről látván hozzám jött és meg tsó-kolt mert engem talám magyar szivemért igen szeret és bötsül. A Püspökököt is meglátogatták ki őket ebédre híván megint együtt valánk még a harmadik testvérek is egy Huszár kapitány, a negyedik Győri Fő nótárius nem volt jelen, azért jöttek öszve hogy megosztozzanak a jószágba. Károly magas termetű és igen szemérmes szép gyerek pöszéssen beszél, vöröses hajú, valamintnyire színre hasonlít Sándorhoz, nem nézné ki belöle az-ember, hogy oly alkalmas theátrálista volna. Sándornak képe még is el maratt mint Endre beszélte mert a kő a melyre volt vésvé, első alkalmatossággal el pattant és így talán később fog el készülni. Hat napot töltöttem Győrött meg látogatott Horváth is Thétről, mert Döbrentei arra utazván meg mondotta itt létemet. Visza menet ugyan tsak Endrével a Tusculanumába mentem szálni a honnand noha esett az esső tojább mentem, Veszprémben öszve találkoztam a Keszthelyi Apáturral a kitül volt szerencsém meg tudni kik voltak a te látogatóid. tud. i. Horváth Dániel Cistercita a kit ösmérnek és egy Keszthelyi Praemonstratensis. Ditsekedtek, mondja, szives el fogattatásokkal és magyar ételekkel. Az Apátur azt üzeni, hogy czáföld meg Kazintzi a pályájáért. Kazintzi mindenek gyűlölségének tárgya, azt mondják hogy nem leg jobb karakterű, koldus, semmie sints, a gyermekei neveletlenek, a háza ablakai mogyoró vesszővel van bé fonva. — Kisfaludiaktul érttettem,

hogy már az Academia Directori ki vannak nevezve, mind tudós és méltóságos személyek: el is számlálták előttem őket, a Papok közül a mi Püspökünk és Kolosvári Sándor veszprémi kanonok vannak ki nevezve. Minden pillantásban várják felséges Urunk helybe hagyását. Ruszek József Keszthelyi Apátur irt Magyar Grammaticát, már a Directorok kezébe forog. — Egy munkája forog most Döme Károlynak *Bonaparte Napoleon megbukása*, vagy sirvers a Jacobinismusra, szerzette Kuig Ignázt (ugy mondják ex Jesuita Bétsben) magyarázta Döme Károly Pozsonyi Kanonok, egy felül Deákul, más felül magyarul, ennek mind Deákja, mind pedig a magyarja oly szép hogy remek munkának lehet mondani. Ki tetszik ebből, hogy a ki érti a nyelvet nem szorul csufos ujjitásokra. Rendelést tettem Győrött, hogy neked is egyet küldjenek, reménylem nagy meg elégedéssel fogod olvasni. Meg izentem Vörösmarti által, hogy Schédel vagy Fenyéri küldesse meg a Handbuchnak második részét. Kisfaludi azt mondta, hogy az idén nem jön el a Füredi Savanyu vizre. Én által rándultam, mert ott szoktam minden esztendőben fürödni, az idő hideg volt akkor. Sok ösmerősimmel öszve jöttem, de csak egy nap mulattam, ott találtam Vitkovitsot és Szemerét, amaz mingyárt első bé léptemkor jött tiszteletemre, de én meg nem ösmerhettem, mert igen meg változott, igen kövér volt és piros, de ugyan nagyon meg fogyott, én ugy gondolom hogy lassanként csak el fog fogyni. Szemere pedig igen melancholicus, talán meg holt feleségén szomorkodván még, a társaságot futya, egyszer csak mégis szemre vettem és vigasztaltam. Két esztendeje ott lévén igen vig volt, még a testvéremhez is el vittem. Ez és Költsei írja a Musarion nevű folyó irást, de a mely a mint Horváth Endre írja egy pipa dohányt sem ér. A Kassai Minerva is az idén más formába jelent meg, eddig negyed részbe jelent meg, ez csak minden fertályba szokott megjelenni, mindenkor tsinos képpel.

A fönt említett könyvnek mottója Deákul:

Quem fera Gallorum genuit revolutio, natum
Sanguine nutritiv populorum; Moscuam flammis
Praedantem repulit? pugnante Lipsia stravit.
...dumque imperio servandum tradidit Ilvae,
Hinc profugum celsis clausum tenet Helena saxis.

A kit Frantzia vad láz tűz szült; népek özönnel
Omlott vére nevelt; mint rablót Moszkva ki pörkölt:
Lipsia földhöz vert, 's ridegül Elbába szoritott,
Ezt innend szökevényt Ilonának szirtyei zárják.

Füreden első Juliustól fogva majd minden nap magyar Játékok adatnak, én Mátyás király darabot hallottam, az egész társaság férfiak és asszonyok igen jól viselték rolléjokat, sokat tapsoltak nekik, és igen ditsérték. Hát verseid 2-dik kötete meg fog e jelenni?...

16.

Pécs 9-a Junii 1835.

Kisfaludi Sándorral keveset hallottam, egyéb hogy tudakozódot felőlem, a Zirtzi Apátur által a ki Pétset gyakrabban meg jelenik mivel az ő hívei viszik a Gymnásiumba a tanítást ez mondja hogy valóban meg házasodot

főlyül van 60 de még is piros posgás és igen eleven, engem mód nélkül szeret és ditsekedik barátságommal. Majd küldök neki nem sokára levelet mert még innend nem irtam.

Hogy Kis Faludi Sándort a Pesti félszeg tudósok ki figurázták volna nem hallottam, de nem is gondolom, mert még az irigynek is meg kell ösmerni az ő érdemét...

17.

Péts, 1837. 13-a 7-bris

...Sokszor tudakoztál Sümeghi Barátunkról; ime itt közlöm szórul szóra a füredi savanyu vizről írott levelét. Már jó ideje, hogy engem serkentett a Füreidi Theatrum fel építésére segedelemre, de tsak az idén tellyesithettem.

Főtisztelendő kanonok ur, különösen tisztelt Hazámfia és Barátom!

Vettem Főtisztelendő Urnak Kelemen kanonok ur által hozzám utasított igen betses uri levelét a hozzá mellyékelt 200 Pfrt-tal együtt. Ha valaha életemben meg lepett valami, a mi velem, vagy reám nézve vagy tetteimre, írásimra hivatkozólag történt; hát Főtisztelendő Urnak az az igaz Hazafiui szivébül buzgó mély értelme, Magyar Nemes lelkének az a nemzeti fényt s ditsőséget sugározatni és éltetni kívánó s tettekkel erősítő biztosító hazafiui buzgalma volt az, mellynél fogvást Föt Urnak jó szive nemzetiségünket és nyelvünket minden időben mindenütt, minden mód és eszköz által terjeszteni és emelni vágyó Hazafiságomat figyelmére nem tsak üres szóval, nem tsak pusztá helyesléssel hanem valóságos segedelemmel is méltatni jó és nagyszívü volt.

Ugy van Föt. Ur: most mult Május Holnapban a B. Füreidi színházra szedett pénzekről és költségekről N. Zala vármegyének szoros számot adván, az sült ki hogy 1830-ban vállalkozván ezen Nemzeti Színművészeti Intézetnek fel állítására, én le számlálván hét esztendei gondomat, aggodalmamat fáradságomat, idő vesztésemet és egészségem veszéleztetését, én magam személyessen közel ezer pengő forinttal járultam, ezen most már közönségesen kedvelt dicsőített, sött bámult intézetnek fel állításához és alapításához: Hogyan s mikép? azt el beszéllenem hosszu volna. Ezt minden Füreden megforduló magyar tudéya dicsőíti hirdeti. De Föt. Ur azon egyetlen egy Hazafi ki szép áldozatyával enyhíti erőmön föllül tett áldozatimat, mellyekre engem mondhatom vak buzgó Hazafiságom ragadott, hogy példát mutassak. Vegye F. T. Ur szives hazafiui köszönetemet és hálámat szép segedelméért! — Én ezt azon nagy hátra maradásoknak, vagy hiányoknak pótlására fogom fordítani, amellyeket a már ugy is meg erőltetett magaméből kellett volna tennem. Engedgye meg T. Ur, hogy ha most nyomban nem is, idővel én is viszontagolhassam Főtisztelendő Urnak mind irántam mind az általam alapított nemzeti intézett tetleg bé bizonyított hazafiui részvétét. Engedgye Isten! hogy Föt. Ur sok évekig élhessen, szegény Hazánkknak és nemzetünknek, mely számos fakat táplál ugyan, kik fen hangon szóllanak, javalnak, bírálnak, ditsérnek, gyaláznak; de ön magok vagy semmit, vagy tsak keveset tesznek és a szegény magát és javait fel áldozó munkálkodó halála után számára állittandó emlék-oszloppal ketsegtetik, mint engem is Füreden. Hogy a Magyar T. Társaségrul le mondtam, ezt rész szerint elszórtt gazdaságom-

nak engem igen elfoglaló gondgyai, részéről a Társaságnak nekem nem tetző állása s dolgainak folyamattya okozák.

Külföldi Barátunknak és hitvesének jó egészségeken szivemből örvendek. Méltóztassék nékiek szives idvözlésemet jelenteni. Vajha Barátunk magára valólná az erőszakos új szavakat megrostálni, véleményét közzé tenni: nyelvünk természeti szerint, mellyek elfogadhatók? mellyek el vetendők? az ő széles tudományátul leg többet lehetne a nyelv ügyében várni. Én ugy hiszem hogy a nemzetnek józanabb és böltsebb része az ő és új nyelv között egy közép uton fog járni és ebbül egy reformált ő és gazzából kiostált új fog alakulni. De annak ki ezt végre hajtsa, nagy tekintettel bíró Philologusnak, Grammatikusnak kellene lenni. Ezen feladásnak Barátunk tudna leg jobban meg felelni. — Egyéb aránt szivemből ölelvén Föt. Urat magam tapasztalt szives Barátságában ajánlom és buzgó tisztelettel vagyok

Föt. Urnak

Sümeghen Julius 31. 1837

alázatos szolgálja

Kisfaludi Sándor mp.

Közli: GÁLOS MAGDA.

TOMPA MIHÁLY EGY ISMERETLEN LEVELE.

Egy vidéki ismerősöm küldte nekem az alább olvasható levelet — iratai között találta, de nem tud számot adni róla, hogyan került hozzá. Hogy kihez írta Tompa, nem tudjuk megállapítani. Olyan bizalmas, hogy akár Arany Jánosra is gondolhatnánk mint címzettre — viszont azonban egyptár utalása bizonyossá teszi, hogy éppen Arany nem lehet ez a költő-barát. De igen érdekes e levél: egy-két jellemző vonással szolgál Tompa egyéniségéhez.

Kedves barátom! Bizony sokácska késtem én ezuttal is a válasszal! megvallom a mea culpát; de mégis mentségemre lehet azon körülmény: hogy azóta sok házi kellemetlenségeim voltak. Nem mintha az én kedves oldalbordámmal lett volna bajom; én ugyan elég goromba vagyok olykor, olykor; de ő annak nagy okossággal és szelídséggel kitér, t. i. az én gorombáskodásomnak. Más bajunk volt. Kis fiúnk egész télen át betegeskedett, e miatt az én lelkem is folytonosan lehangolva volt. Legsürgetősebb kötelességeimet is elhanyagoltam, nem volt kedvem semmihez. Peddig dolgoznom kellett, legalább kellett volna; Heckenastnak adtam minden eddig írt verseimet, ő ki fogja adni még ez évben, azoknak összeszedésével sok bajom volt; s majd úgy jártam velök, mint a molnár a fiával és szamarával; minden ember mást tanácsolt: *A* azt mondta, hogy csak javát adjam ki, a többit vessem tűzbe. *B* azt modta: egy betűt se hagyjak el. *C.* javítsam ki, amit nem szeretek. *D.* hogy hozzá ne nyuljak egyhez is! Én meggyőződve vagyok, hogy ennyi okos tanács közt utóljára is bolondot csináltam. De patvar vigye: csak hogy már túlestem rajta; s így én is, fiam is megszabadulván nagy részben betegségeinktől: a legelső szabad időt használom, hogy neked írjak. Igen örülök gazdálkodási s iparos életed rajzának; legalább te meghazud-

tolod azt az általános véleményt: hogy az ilyen poétaféle ember semmire se jó; hogy kaszakapa kerülő. Hanem annak aztán nem örülök, hogy a rögtönzött béke következtében olly sokat vesztettél; pedig bizony aki saját véres verejtékével gyűjtögeti amicskéje van: igen nehéz annak a hátraesést látni! Egyet azonban, hogy nem vesztettél el látom; s ez a jó kedély, és lélekfrissesség melly leveleden előmlik; hála istennek! ez nagy kincs! tartsa is meg nálad mindvégig a gondviselés, szívémből óhajtom; valamint anyagi veszteségeid visszatérülését is.

Az *utolsó gulyást* ugyan vártam mindeddig, de még nem jelent meg. Hova küldted? mikor jön ki? amiket idézel, én sem tartom reminiscentiának; a jószágos isten *alapjában* mindenkinek egyforma értelmet adván: miért ne jöhetne valamelly gondolatra vagy képre az egyik úgy mint a másik ugyanazon tárgy szemléleténél? Az már inkább reminiscencia tán midőn én így kezdem el versemet: *Ne hagyj még itt, ne menj még el!* és egy ifjú poéta szinte így kezdi egy versét: *Ne hagyj még itt, ne menj még el!* Nekem van egy versem *«30 éven túl»* a címe: ebben van egy sor így: *«Hogy szeretni nem szeretnénk: Nincs belőle semmi»* azóta már sok variánsban láttam. *Szeretnélék én szeretni: Szeretnélék nem szeretni. Nem szeretnélék szeretni!* ez aztán alkalmasint reminiscencia. — A gulyást tehát óhajtvá várom; nekem úgy tetszik: hogy *mi* néha csináljuk a népiest, te pedig mintha mindig az első kézből kapnád! Azért hát csak rajta! az *utolsó gulyás*, ne legyen *utolsó!* Mi pedig annak a *tagosítás a vasút* elleni — úgy mondott irányát illetné, erre a szót is kár lenne vesztegetni!

Isten segéljen, támogasson azon nemes törekvéseidben, mellyeket a nép javáért művelsz. Igaz, hogy mindenüt — különösen itt nálunk, — nem sokat érdemel a nép, mert korhelyebb, szegényebb, általában *alább ment*; de én ezt, a múlt viszonyokra gondolva: igen természetesnek látom; sőt ha más lenne, az nem volna természetes. Tenni kell érték, hogy jobbak legyenek! Nálunk is mindenütt elkezdődtek a tagosítási munkálatok, de még nem sok helyütt jött létre az eredmény.

Igen természetes: hogy leveled után *földről* beszélvén: eszembe jut a 100 köblös föld; mellyről én mai napig sem tudok *hitelesen és hivatalosan* semmit. Egy kis hanyagság az illetők részéről; én pedig soha de soha egy szót sem teszek föléle.

Én édes barátom, az enyémeikkel egyetembe meg vagyok csendeszen. Várom a tavaszt; igen lassan jön; itt még most is hó és hideg van. Ma olvasom a Vasárnapi Ujságban, hogy valami új időjós ezt mondja: egész marczius hó *meleg* lesz; ez teljesen igaz, csak a meleg helyett ezt kell tenni *hideg*.

Kis fiam csókolja a szökét is, a barnát is; kérdeztem tőle: mellyik kell leni? azt mondja, hogy a *balna*. Én pedig az én feleségemmel, a szöke és barna apját és anyját szívesen tisztelve és ölelve, vagyunk illetőleg vagyok Hanván mart. 16. 1857.

valódi igazbarátod
Tompá Mihály.

Közl: KERÉKES EML.